

DOI:10.33942/sit1388

УДК: 821.512.154

Ч. АЙТМАТОВДУН “КАССАНДРА ТАМГАСЫ” РОМАНЫНДАГЫ РУНА ЛОПАТИНАНЫН ОБРАЗЫ – АЯЛДАРДЫН ОБРАЗЫНЫН ЖАҢЫ БАСКЫЧЫ

Бакешова А.О.*К.Карасаев атындагы БМУ, аспирант, E-mail: ainagulbakechova@cloud.com*

Аннотация: Макалада Чыңгыз Айтматов “Кассандра тамгасы” романында Руна Лопатинанын образын жаратууда кандай жаңы ыкма, жаңы кубулуштарды колдоно алган чеберчилиги менен мүнөз түзүүдөгү табылгасы изилдөөгө алынат. Р. Лопатинанын образы аркылуу романдын негизги идеясынын ачылып берилиши, башкы персонаж А. Крыльцовдун кантип Филофейге айлангандыгы, өзү ачкан илиминин туура эместигин түшүнүшүнө ушул аял себеп болгондугу жана анын таасирин ачып берүү менен бирге дал ушул образ аркылуу социалисттик коомдун чындыгын ачуудагы Ч. Айтматовдун жаңычылдык пафосу анализделип, баасы берилет. Жазуучу окумуштуунун илимий ачылгасынын ката, туура эмес экендигин Рунанын образынын жардамында ачып көрсөткөндүгү жана Совет доорунун чындыгын, анын саясий-идеологиялык шартында ар кыл улуттар, адамдар кандай тагдырга туш болгондугу, сталинисттик саясаттын чыгармачылыкка тийгизген терс жактары талданып, баасын бергенге аракет көрүлөт. Негизги максат Р. Лопатинанын образы залкар жазуучубуз түзгөн аялдардын образынын жаңы баскычы болгонун тактап көрсөтүү менен романдын идея, тематикасынын ачылышында зор роль ойногондугун ачып бергенге болгон аракеттер жумшалат.

Негизги сөздөр: диалог, гуманизм, идея, келечек, образ, персонаж, тагдыр.

ОБРАЗ РУНЫ ЛОПАТИНОЙ В РОМАНЕ Ч. АЙТМАТОВА «ТАВРО КАССАНДРЫ» — НОВЫЙ ПРЕДСТАВИТЕЛЬ ЖЕНСКОГО ОБРАЗА

Бакешова А.О.*БГУ им. К.Карасаева, аспирант, E-mail: ainagulbakechova@cloud.com*

Аннотация: В статье рассматривается новый метод Чингиза Айтматова в создании образа Руны Лопатиной в романе «Тавро Кассандры», его умение использовать новые явления и умение создать характер, его изобретательность в создании персонажей. Раскрывая основную идею романа через образ Лопатиной, главный герой А. Крыльцов как стал Филофеем, именно эта женщина заставила его понять ошибочность открытой им науки, и наряду с раскрытием ее влияния, через этот образ анализируется и оценивается новаторский пафос Айтматова. Предпринимается попытка проанализировать и оценить тот факт, что писатель выявил ошибку и некорректность научного открытия учёного с помощью образа Руны и действительности советской эпохи, судеб различных народов и человека в её политической жизни и идеологические условия, негативные стороны сталинской политики, влияющие на творчество. Основная цель выяснению того, что образ Лопатиной был новым этапом образа женщины, созданного нашим великим писателем, и что она сыграла большую роль в раскрытии идей и темы романа.

Ключевые слова: диалог, гуманизм, идея, будущее, образ, персонаж, судьба.

THE IMAGE OF THE SPADE RUNE IN CH. AYTMATOV'S NOVEL “CASSANDRA'S BRAND” – A NEW REPRESENTATIVE OF THE FEMALE IMAGE

Bakeshova A.O.

BSU named after. K. Karasaeva, Postgraduate student, E-mail: ainagulbakechova@cloud.com

Abstract: The article discusses the new method of Chingiz Aitmatov in creating the image of Runa Lopatina in the novel “Cassandra's Brand”, his ability to use new phenomena and the ability to create a character. Revealing the main idea of the novel through the image of Lopatina, the main character A. Kryltsov became Filofey, it was this woman who made him understand the fallacy of the science he discovered, and along with revealing her influence, Aitmatov's innovative pathos is analyzed and assessed through this image. An attempt is made to analyze and evaluate the fact that the writer revealed the error and incorrectness of the scientist's scientific discovery with the help of the image of the Rune and the reality of the Soviet era, the destinies of various peoples and people in its political life and ideological conditions, the negative aspects of Stalin's policies affecting creativity. The main goal is to find out that the image of Lopatina was a new stage in the image of a woman created by our great writer, and that she played a big role in revealing the ideas and themes of the novel.

Key words: dialogue, humanism, idea, future, image, character, fate.

Киришүү. Ч. Айтматовдун “Кассандра тамгасы” романы гуманисттик жана философиялык проблемаларды көтөрүп чыккандыгы менен идеялык, көркөмдүк жактан өзгөчөлөнүп турат. Жазуучу дал ушул проблемаларды көркөм образдардын жардамында ачып берген. Башкы персонаж А. Крыльцов, ага тете келген Роберт Борк жана Руна Лопатина деген түрмөдөгү аялдын образы башкы персонаждан кем калбастан иштелген образ болуу менен автордун айткысы келген идеясын ачууга белгилүү өлчөмдө салымын кошкон. Мына ушул себептүү бул образды изилдөө романдын башкы проблемасын билүүгө, түшүнүүгө жол ачат. Иштин актуалдуулугу ушул өңүттөн ачылат.

Залкар жазуучу Чыңгыз Айтматовдун жаңы чыгармасы дайыма кызыгууну, таң калууну жаратып келгендей 1994-жылы “Кассандра тамгасы” (“Тавро-Кассандра” романы адегенде орус тилинде “Знание” журналынын 1994-жылы, №2-санына жарыяланган, кыргызча 1996-жылы М. Төлөмүшов котормосунда басылып чыккан) романы жарык көргөндө башка чыгармаларга ал гана эмес Айтматовдун башка чыгармаларына окшобогон, өзгөчө сюжеттеги чыгарма болгондугу менен көпчүлүктүн кызыгуусун ойготкон. Эң башкысы идеясынын жаңычылдыгында – «космополитизм» идеясын алып чыккандыгында болгон, ошондой эле, сюжети, анда колдонулган миф, персонаждары таптакыр башкача, жаңы эле.

Романдын башкы персонажы окумуштуу-генетик Андрей Крыльцов, анын катарында футуролог Роберт Борк жана түрмөдө отурган зек аял Руна Лопатина. Бир караганда персонаждар таңкалыштуу жайгашкандай сезилет, эмне үчүн Айтматов мындай образдарды түздү экен деген суроо да жаралат. Образдарды талдай баштаганда гана жогорудагы суроолордун жообун ала ала баштайбыз. Көрсө, жазуучу романында айтайын деген оюн, негизги идеясын ушундай түзүлгөн конкреттүү образдары менен айтып берип жана глобалдуу ойду сыйдыра алыптыр.

Поэтиканын эң татаал маселелеринин бири көркөм образдын табияты, анткени, образ аркылуу автор айтайын деген идеясын, проблемасын көтөрүп чыгат. Экинчиден, чыгарманы окуганда адамдын көңүлү биринчи кезекте анын негизги персонаждарына бурулат, а адабий талдоодо башкы ой персонаждын образынын түзүлүшүнө коюлат. “Көркөм образ – адам жашоосунун өзгөчө чөйрөсү катары көркөм чыгармачылыктын процессин жана натыйжасын, көркөмдүктөн тышкаркы реалдуулук менен искусствонун спецификалык байланышын мүнөздөгөн эстетика менен адабий таануу илиминин негизги категорияларынын бири» [1] - деп айтылгандай, Ч. Айтматов башкы кейипкерлеринин образдарын өзгөчө түзгөн.

Маселен, романдын башкы кейипкери окумуштуу-генетик Андрей Крыльцов (кийин өзүн космостук монах Филофей деп жарыялайт). Сюжеттик окуянын негизин адегенде илимпоздун илимде жаңы ачылыш (открытие) жасагандыгын чагылдыруу болсо, капыстан окуянын чиелениши, кульминациясы такыр башка өңүттө кетет. Анын мындай өзгөрүшүнө зек аял Руна Лопатина себепкер болот. Эмне үчүн мындай өзгөрүшкө туш болду, ошону талдап баштасак.

А. Крыльцовдун илимий ачылышы жасалма жол менен адам жаратуу болгон, бул жаңы ачылыш боюнча - адамдын эмбриону жашай баштаган биринчи күндөрүндө ал кандай адам болуп төрөлөрүн сезет, эгерде келечекте канкор, көркоо, киши өлтүргүч болуп төрөлөрүн сезсе, анда ал төрөлүүдөн баш тартат, тактап айтканда, окумуштуу атаган - «Кассандро-эмбрион» канкор, көркоо, зулум жана башка болуп жашагысы келбейт. Бул кабар эненин чекесине тамга болуп түшкөн - «Кассандранын тамгасы» болот.

Окумуштуу-генетиктин мына ушундай илимий зор ачылгасы совет коомуна абдан жагат, анткени, бул ачылга коммунисттик партиянын келечекте коммунизмдин солдатын даярдоо максатын ишке ашырууга чоң мүмкүндүк берет. Бир гана кыйынчылык илимий-теориялык ачылганы практика жүзүндө кантип колдонсо болот, аялдар буга макул болобу деген суроо бар. Мунун жолу да табылат, аны түрмөдөгү аялдарга практикалоону совет бийлиги таап чыгат. “Лабораторияда бойго бүткөн иксроддун генетикалык жактан инкубага эч кандай тиешеси жок болчу. Өзүнүн энелик касиетин мындай убактылуу пайдаланууга берүүгө, «арендалык» пайдаланууга берүүгө, жалган эне болууга ар бир эле аял макул боло бербеси жөнүндө сөз жок. Бул маселенин айланасында коомдук чатак чыгып кетиши мүмкүн экендиги турган иш. Мына ошондо эмне болмокчу? Чет өлкөлөрдө чуу көтөрүлмөк. ООНго жана башка гуманитардык уюмдарга чейин жетмек, алар ушундайды эле күтүп турат эмеспи!.. Мына ушул жерден биздин угар кулак, көрөр көзүбүз үч тамганын - КГБнын - даанышмандыгына жана айлакерлигине баа беришибиз керек. Конюханов мени босогого чейин узатып келип, компетенттүү органдардын уюштуруучулук идеяларын ортого салганда, мен, учуп чыгууга бир гана тешиги бар үнкүрдө калгандай болуп, биздин лаборатория, биздин институт жана мен өзүм эчактан бери эле компетенттүү органдардын байкоосунда калганыбызды түшүндүм, анткени проблеманын маңызы ушунчалык таасын коюлган эле” [2].

Дал ушундайча келечекте өзү каалагандай адамды төрөлтүүнү жана аны каалагандай тарбиялоо максатында жасалма эмбрионду түрмөдө он жылдан жыйырма беш жылга чейинки узак мөөнөткө эркинен ажыратылып, жазасын өтөп жатышкан аялдардын ичинен тандалып алынып, инкуба деп ат берилген колдонуу схемасы иштелип чыгат. Буга тиешелүү шарттары да болот, инкуба медициналык изилдөөдөн өткөндөн кийин; а) бир иксроддун

төрөлүшү аялдын камактагы мөөнөтүн жарымына кыскартат, эки иксроддун төрөлүшү аялдын толук эркиндик алышына укук берет; б) зекинкуба баланы үч айга чейин эмизет да, андан кийин аны мамлекеттин карамагына өткөрүп берет; в) төрөттөн кийинки мөөнөт аяктаган соң зекинкуба лагерге, же өтө алыс райондордун бирине которулат; г) зекинкуба өзүнүн ролу, турган жери, аны тейлеген адамдардын составы жөнүндө маалыматты таратпоого милдеттенет; кокус бул шарттарды буза турган болсо инкуба кайрадан жоопко тартылат.

КГБнын мына ушундай талабын А. Крыльцов кабыл алып, аны ишке ашырууну өзү жетектеп, анын илимий ачылгасын практикалоону баштайт. Зек аялдар инкуба болуш үчүн жанталашып, аракеттенишип жатышкан кезинде Руна Лопатина деген аял инкуба болуштан баш тартат. Дал ушул аял А. Крыльцовдун илиминин туура эместигин окумуштуунун өзүнүн билишине жол ачат, анткени ал өзү да чоң ачылыш жасадым деп жүргөн кезинде чындыкка кезигет. Көрсө анын илимий ачылышы адамзаттын келечегине каршы, адам баласына каршы экен. Анткени, искрод адамдын руханий дөөлөтүнөн, түпкү башталыштан ажырап калган, укум-тукуму жок жасалма жол менен жаралган адам. Мындай кайдыгер адамды, азыркы коомдун «жаңы маңкуртун» жаратуу чоң кылмыш, адам баласы кечирбей турган кылмыш экенин А. Крыльцов илимий ачылгасы дал ушуга алпарарын, ачылгасынын жыйынтыгы, жасалма адамдарды жаратуу адамзат тагдыры үчүн канчалык коркунучтуу экендигин зек аял Руна Лопатина менен болгон диалогунан соң гана түшүндү. Ал буга чейин айтылып, жазылып коюлган, даяр талап, милдетке ылайыкташып, жашаганга көнгөн эле. Бул инкуба аял мунун баарын бузуп кетти.

Жазуучу романында айтайын деген башкы идеясын ушул образ менен ачкан. Мына ошондуктан Рунанын образы башкы персонаж Филофейдин катарына өсүп чыккан, тактап айтканда, романдын жүгүн көтөрүп калган. «Көркөм образ эч кандай чындыктын сырткы кабыгы эмес, аны башка жол менен да айтууга болот. Анын мазмуну менен формасынын бузулбас биримдигинде ал турмуштун жалпыланышын билдирет» [3] - деп, инсан концепциясын изилдеген окумуштуу Ю. Павлов айтып кеткендей, жазуучу чыгармасынын идеясын, сюжетин ачып берүү үчүн Руна Лопатинаны кыйын кырдаалдан өткөрүп, турмуштук татаал, кыйчалышкан оор абалда сүрөттөйт.

Руна Лопатинанын образы Айтматов түзгөн образдардан айырмаланып турат, анткени, көркөм чыгарма жазуу менен образ жаратууга совет бийлигинин саясаты менен идеологиясы кандай таасир бергенин байкоого болот. Советтик маданияттын негизги багыты болгон «советтик жаңы адамды» жаратуудагы бир багыты «советтик жаңы аялдын» образын түзүү болгон. Советтик бийлик көркөм чыгарма жаратуунун стандартын көрсөтүп берүү менен бирге каарман түзүүдө, образ жаратууда конкреттүү критерийлерди сунуштаган. Тактап айтканда, идеалдуу каарман түзүү ыкмасынын жашашына шарт түзүп берген. Негизинен коммунисттик партиянын аялдарга жасаган мамилеси өзгөчө болгон, анткени, аялдардын таасири коомдо зор эле, мына ушул себептүү аялдар мейли үй-бүлөдө, мейли коомдо болсун большевиктик пропагандагы жайылтууга кеңири колдонушкан. Аялдар совет коомунда жаңы замандын чакырыгын таратуу менен бирге революциянын идеалын сактоого, ошол эле мезгилде үй-бүлө менен коомдун ортосундагы айырмачылыкты жоюп, коомдун келечектеги керектүү атуулун бала тарбиялоо менен ишке ашырышкан. Образ түзүүдө

мындай көрүнүш албетте талап кылынган, мына ошондуктан мындай каармандар албетте, советтик чындыктан алыс турган.

Мына ушундай жагдайда диссиденттик көз-караштар жаралып, алар бул жаралгандан тартып жашап калган архетиптилерди бузууга аракет кылышкан. Руна Лопатина мунун бир мисалы, ал инкуба болуштан баш тартат, ал башка аялдардай, камералаш аялдардын баары макул болуп, ал гана эмес инкуба болууга жанталашып аракеттенишип жатышканда ал тескерисинче түрмөдөгү мөөнөтүн кыскартып, жашагандан, акыры кутулуп чыгуудан да баш тартат, тактап айтканда, башка инкуба аялдардан айырмаланып коом талап кылган нерсеге, буйрукка каршы чыгат. Окумуштуу-генетиктин илимий ачылгасы менен социализмдин, коммунизмдин идеясын ишке ашырабыз деген коллективдүү максатты четке кагып, макул болбой, курман болот. Ал советтик бийликке жана ал койгон талапка мына ушундайча каршы чыккан.

А. Крыльцов Руна Лопатина менен бир жолу жолугушат, окумуштуу адегенде түрмөдөгү аял дегендей мамиле жасайт, түрмөдөгү аял да чоң окумуштуунун алдында жөнөкөй аял катары карманып калбай, тартынбай сүйлөшөт:

«- Билсең анан эмне? Мен сенден сурап жатам, аял. Быякка эмнеге келдиң анда?

- Эмнеге? Сизди көрөйүн деп келгем, профессор. Сизди көрүп, анан ушунун баары балдардын жомогу эмес экенине ишенейин деп келгем!

... - Ушул сүйлөшкөнүбүздө өтө муктаждык бар. Бул сизге өтө зарыл.

- Магабы? Биз эмне, экөөбүз кандайдыр бир проблема чечип жатабызбы?

- Чечип жатабыз. Адамдар табият жана Жараткан буюргандай көбөйүшөбү, же азезилдин айтканындай болушу керекпи, бул проблемабы?

Мен капысынан туюкка капталгандай унчукпай калдым. Анан кара жинимди араң тыйып, мындай дедим:

- Ал үчүн менин өз башым бар, мадам. Сени менен кош айтышууга туура келет. Сен мөөнөтүндү кыскартуу ордуна, узартып аларың өкүнүчтүү. Эми аны өзүңдөн көр.

- Мен айтайын дегенимди айттым» [4].

Мына ушул диалогдон кийин окумуштуу Р. Лопатинанын өмүр-баяны менен таанышып чыгат. Адегенде бул аял психикасы бузулган аялбы деген ой кетет, мындайларды зонада кармабаш керек эле, бул кайдан чыккан бей-жай аял, ага мүмкүндүк берсе, менин абийириме доо кетиргенге, мындай ойлорду жана сөздөрдү айтууга белсенди деп таңкалып, статьясын караса 158-статья экен. Ал иниси Игорь Лопатиндин катасы үчүн отурат. Инисине коюлган: “штаттагы кинооператор болуп туруп, мамлекеттик аппаратураны жана каражаттарды кылмыш жообуна тартылуучу иштерге пайдаланган — советтик чындыкты бурмалаган, советтик коомдук жана мамлекеттик түзүлүштү жамандаган ушакчы, документалдык тасмаларды тартып, батыштын коомчулугуна тетири маалымат берүүгө далалат жасаган”, “сот жообуна тартылуучу мындай кылмыштуу ишти бекер жасаган эмес, совет мамлекетин жамандаган киноматериалдарды Батышка валютага саткан. Ал материалдар чет өлкөнүн кинозалдарында жана телевизиондук каналдарында көрсөтүлүп жатканда биздин атайын кызматчыларыбыз ал кинотасмалардын кайдан келгенин аныкташкан” - деген кылмыштын негизинде Руна Лопатинага инисине жардам көрсөткөндүгү үчүн, инисинин “уруксатсыз тартылган” тасмаларды берсе аларды жакын

курбусунукуна каттырып койгон” – деген айыптары үчүн жазасын өтүп жаткан аял болуп чыгат.

Анын антисоветтик материалдарды сактаганы жана таратканы үчүн соттолгондугун билген соң, мындайлар дайыма ушундай, бир нерсеге каршы чыгышып, өздөрүн көрсөтүп турушат, бул жолу да сорок деп көрүнө калчу жерди тапкан тура... Таң каларлык эч нерсеси жок деп, Руна Лопатинаны жаман көрөт да, аны эртең дагы алып келүүсүн буюрат.

Крыльцов Рунаны бир жолу гана көрөт, бирок эмнеге таасир эткенин өзү түшүнбөйт, анын аны кооптоно, чечкиндүү жана кайраттуу караган көздөрү жөнүндө ойлоп, айткан сөзүн кара, илимди абийирдин жардамы менен токтотмокчу деп жини келет. Мындайлар дайыма адам абийирин ала чуркайт да турат, эмне болбосун, эмне жасабасын ага абийирге жатабы, же жатпайбы деген жооп керек! Ар бири ал жөнүндө Кудайдын атынан сүйлөйт!.. Бирок жалаң абийир менен алыс кете албайсың, жалаң абийир менен, жалаң жакшы ниет менен дүйнөнү тойгуза албайсың, ыраазы кыла албайсың, ошондуктан жаңы адамдар - иксроддор керек – деп өзүнүн ишин туура деп ойлоп жүргөндө, экинчиден, анын илимий ишине эч ким эч нерсе деп айткан эмес, күмөн санаган эмес, анан кайдагы бир түрмөдөгү аял абийирди айтып жатып, чындыкты ачып көрсөтөт. Крыльцов: “Жашырын ата-энелүү жашырын балдарды өндүрүүнүн, аларды инкубалардын жардамы менен жарыкка чыгаруунун адамзатка каршы экендигин моюнга алуу - Руна мени мына ушуга ойготту” – деп катасын мойнуна алып, “Ошол түн бурулуштун түнү болду. Өзүнүн болуп көрбөгөндөй жанкечтилиги менен, акыл жеткис өкүмдүгү менен мени таң калтырган аялдан кечирим суроого мен даяр болчумун. Мен адамзатка алып келаткан жамандыкты четке кагыш үчүн анын алдында тизе бүгүүгө даяр турдум” [5] – деген жыйынтыкка келет.

Ушундай жыйынтыкка келип турган учурунда Рунаны экинчи жолу алып келатканда ал Москва дарыясына боюн таштап өлөт.

Бул аялдын өлүшү Крыльцовдун ишинен, илиминен баш тартышына алып келет да, илиминин каталыгын мойнуна алып, СССР өлкөсүнүн башчысы М.С. Горбачевго кирип жатып, Кайра куруунун жылдарында иксроддорду өстүрүп чыгарууну токтоттурат. Бирок, буга чейин туулуп жана өсүп келатышкан иксроддор эмне болот? Туулгандан казыналык болуп калышкан адамдар эмне болушат? - деген суроонун жообун таба албайт. Иксроддор акыры өздөрүнүн ким экендиктерин билишет, алар коомго кандай жакшылык, же жамандык жасашат? Кийин адамзаттан өч алгысы, дүйнөнү астын-үстүн кылгысы келбес бекен?! – деген суроолорго жооп бере албайт жана мунун баарына өзү күнөөлүү экенин билет.

Руна Лопатина А. Крыльцовго анын илимий ачылгасы адамзат үчүн зыян экенин, аны токтотуу керектигин түшүнүүсүнө, ал адамзат үчүн жакшылык эмес, жамандык кылып жатканын, кылмыш кылып жатканын билдиргенге аракеттенет, бул үчүн өзүн курмандыкка чалат, өмүр менен өлүмдүн кагылышындагы курмандыгы максатына жетишине жол ачат.

Түрмөдөгү аял окумуштуунун көз-карашын, жан-дүйнөсүн өзгөртүп кетет, адамзат үчүн, мамлекет үчүн, коом үчүн зор иш жасадым деп, илимий иш ачтым деп өзүнө-өзү ишенип алган окумуштуунун илимий ачылгасы чоң кагылышка кабылат.

Дал ушул аялдын жардамында окумуштуу илимий ачылышынын туура эмес, жаман экенин түшүндү. Ал буга чейин ушул илимий ачылышы үчүн жашап келген, бул үчүн жеке турмушун, үй-бүлөсүн, сүйгөн аялын да экинчи орунга койгон. Руна Лопатина менен кездешкен соң өзүнүн илимий ачылышынан баш тартып, аны токтотуу керектиги үчүн

жанталаша аракеттене баштайт. А. Крыльцов өз эрки менен монах Филофейге айланат, анткени, анын илимий ачылгасы жалпыадамзат алдында коркунучтуу экен.

А. Крыльцов илимде ачылыш жасаган чоң окумуштуу, ошол эле мезгилде коом эмнени талап кылса ошону аткарган, адамзатка каршы ачылыш жасаганын, анын зыяндуулугун элес ала бербеген адам болгон, мына ушул катачылыгын Руна Лопатина менен жолукканда түшүнөт. Ч. Айтматов дал ушул көйгөйдү Лопатинин образы аркылуу ачып берген, Крыльцов ушул аялга жолуккандан кийин, каталыгын сезип, өзү баштаган ишти өзү токтотконго аракеттене баштайт. Коомго, дегеле адамзатка каршы илим ачып алганын, бул ачылыш жалпы адамзатка каршы болорун, андан да коркунучтуусу ал ата-тегин билбеген, боорукерлик, мээримдүүлүк дегенди билбеген-сезбеген адам-«искроддорду» совет бийлиги кабыл алып, аны жаратуу аракетинде, аларды жасап жаткандыгын, аны токтотпостугун, бул жалпыадамзаттын келечеги үчүн чоң коркунуч экендигин түшүнүп, акыры өзү ачкан илимий ачылгасына өзү каршы чыгат. Окумуштуудан Филофей деген монахка айланат, бул атынын эле өзгөрүшү эмес, бул түпкү маңызынын өзгөрүшү болгон, анын коомду коммунист солдаттардан коргоо максаты болгон. Жыйынтыгында бир кезде “искрод” жасап, аны көбөйтүүнү ишке ашырып баштаган адам, эми ошону токтотом деген, ага каршы чыккан адам болуп өзгөрөт. Бирок өзү ачкан илимдин, илимдеги каталыкты оңдой албайт, тескерисинче анын курмандыгы болот.

Ал мына ушундайча башка адам болуп өзгөрөт, а буга Руна Лопатина жеткирет, автор бул образ аркылуу өзү жашаган коомдун чындыгын, ага карата түшүнүгүн, мамилесин билдире алган. Дал ушул образ романдын идеясын, проблемасын ишке ашырчу негизги күч болгон, айтчу идея образ аркылуу ачылып берилген. Крыльцов буга чейин мен эч качан алардын келечеги үчүн жоопкерчилик алган эмесмин, мен бар болгону алардын төрөлүшүнүн илимий проблемаларын гана чечкемин деп жүргөн, азыр болсо мен өзүмдү актай аламбы, күнөөлүүмүн жасаган иштер кайра калыбына келгис жаман иш деп, катасын, күнөөсүн сезип, жарым жылдан кийин космоско, орбиталык станцияга космостук монах Филофей болуп, анын илимий ачылгасынын ката экендигин айтып Рим папасына кат жазат.

А. Крыльцовдун көз карашынын өзгөрүшүнө мына ушундайча Руна Лопатина таасир берет. Ч. Айтматов анын илимий ачылышынын ката экендигин, адамзатка каршы экендигин дал ушул образ менен айтып, романынын идеясы болгон адамдагы зөөкүрлүк, канкор, көркоо, зулум деген жаман сапаттар кайдан келип чыгарын, анын түпкү булагы кайдан чыгарын, айтайын деген маанилүү идеясын ачып берген. Руна эч күнөөсү жок, бирок азап-тозокту башынан өткөрүп жаткан, советтик саясат башына салган кыйынчылыкты көтөрө билген аял болот. Автор анын образын түзүүдө өмүр жолун толук сүрөттөбөстөн, турмушундагы урунттуу учурду сүрөттөө менен толук ачып берүүгө жетишкен. Жыйынтыктап айтканда: “Көркөм образ турмуштан көчүрүлүп, реалдуу нерсеге же кубулушка окшош болгондуктан эмес, автордун фантазиясынын жардамы менен чындыкты ачып бергендиктен көркөм болот. Көркөм образ реалдуулукту көчүрүп тим болбостон, автор үчүн эң маанилүү жана эң керектүү болгон идеяларды, маанайларды, тажрыйбаларды чагылдырып, автордун идеясын көркөм формада чагылдырат. Образ автордун фантазиясында жаралып, андан соң көркөм чыгармаларда жанданып, окурмандын же көрүүчүнүн фантазиясына өтөт” [6] – деген образ түзүүдөгү адабий илимдин талабын Айтматов толук аткарган.

“Кассандра тамгасы” романы мына ушундай персонаждары менен өзгөчөлөнгөн философиялык роман, ал бардык жагынан башка чыгармалардан айырмаланып турарын белгилүү адабиятчы, сынчы К. Асаналиев мындайча белгилеп өткөн: “Мындагы каармандар өз тагдырындагы эң кризистик учурунда сүрөттөлөт. Кызыл аянттагы кыздын өлүмү, азербайжан менен армяндардын согушундагы адамдын төбө чачы тик турган окуялар, Түркиядагы бир шаарда конок үйүндө адамдардын тирүү бойдон өрттөлүп кетиши, ошондой эле деңиздеги белгисиз бараткан киттер, Кремлдин үкүсү сыяктуу көрүнүштөр дегеле бекеринен жазылган эмес. Бул эпизоддор бүтүндөй романдын ойго-идеяга чөгөрүлгөн трагедиялуу көркөмдүк концепциясын чыңайт, өркүндөтөт” [7]. Адабиятчы белгилеп көрсөткөндөй, Ч. Айтматов биз талдоого алган романында мына ушундай глобалдуу проблемаларды көтөрүп чыгып, аларды көркөм образдарынын жардамында ачып көрсөткөн.

Жыйынтык. Изилдөөбүздө Ч. Айтматов “Кассандра тамгасы” романында образдарды кандай түзгөндүгүн Руна Лопатинанын образы менен талдап, көрсөткөнгө аракеттендик. Бул образ башка образдардан айырмаланып турары, жаңычылдыгы, жазуучу ушул персонажы менен романынын идеясын, ачып бере алгандыгы, Руна Лопатина жан-дүйнөсү, мүнөзү таптакыр башка, өзгөчө түзүлгөндүгү анализдин көмөгүндө анализденди.

Колдонулган адабияттар

1. Теория литературы. Под ред. Тamarченко Н.Д. т.1. [Текст] / – Москва: Академия, 2004. – 512 с.
2. Айтматов, Ч. Кассандра тамгасы. – [Текст] / Ч. Айтматов. – Бишкек: Кыргызстан, 1996. – 256 б.
3. Павлов, Ю.М. Художественная концепция личности в русской и русскоязычной литературе XX века. Док. дисс. - М., 2004. - 374 с.
4. Айтматов, Ч. Кассандра тамгасы. – [Текст] / Ч. Айтматов. – Бишкек: Кыргызстан, 1996. – 256 б.
5. Айтматов, Ч. Кассандра тамгасы. – [Текст] / Ч. Айтматов. – Бишкек: Кыргызстан, 1996. – 256 б.
6. Асакеева, Д.Ж. Адабият теориясы. – [Текст] / Д.Ж. Асакеева. – Бишкек: Мегаформат, 2024. – 472 б.
7. Асаналиев, К. Кыргыз романынын философиялык реформациясы. Китепте: Классикалык изилдөөлөр жана тексттер. Адабияттаануу. 7-китеп. – [Текст] / К. Асаналиев. – Бишкек: Полиграфбумресурс, 2018. - 560 б.
8. Курманкожоева, Д. К. Кыргыз тилин жана кыргыз адабиятын интеграциялап окутуунун максаты / Д. К. Курманкожоева, Р. Т. Абылкасымова // Илим жана инновациалык технологиялар. – 2022. – No. 2(23). – P. 121-127. – DOI 10.33942/sititpr202262. – EDN WJAKLD.
9. Вудова, Г. Этика и эстетика народных мотивов в фильмах Чынгыза Айтматова / Г. Вудова // Наука и инновационные технологии. – 2018. – № 2(7). – С. 28-29. – EDN YKXCDJ.